

Концептуальні засади регіонального розвитку туристичної індустрії

Марченко О.А.

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

У статті проаналізовано концептуальні засади регіонального розвитку туристичної індустрії. Для Запорізького регіону пропонується оптимальний варіант, який забезпечує сталий розвиток туризму і курортів через установлення і підтримання рівноваги між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком туризму. Ефективне використання наявного ресурсного потенціалу забезпечується через запровадження комплексного управління туристичними ресурсами, туристичне районування, встановлення системи пріоритетів як за видами туризму, так і територіальних, максимального рівня розвитку туризму в межах визначених територій через аналіз їх обсягів, гранично допустимих навантажень на об'єкти туристичних відвідувань та оцінки впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище.

Ключові слова: туристична індустрія, регіональний розвиток, концепція розвитку, туристична інфраструктура.

Марченко О.А. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ

В статье проанализированы концептуальные основы регионального развития туристической индустрии. Для Запорожского региона предлагается оптимальный вариант, который обеспечивает устойчивое развитие туризма и курортов через установление и поддержание равновесия между сохранением природных и историко-культурных ресурсов, экономическими интересами, социальными потребностями, развитием туризма, а также созданием благоприятных условий для формирования качественного национального продукта. Эффективное использование имеющегося ресурсного потенциала обеспечивается через введение комплексного управления туристическими ресурсами, туристическое районирование, установление системы пріоритетов как по видам туризма, так и территориальных, максимального уровня развития туризма в границах определенных территорий через анализ их объемов, гранично допустимых нагрузок на объекты туристических посещений и оценки влияния туристической деятельности на окружающую среду.

Ключевые слова: туристическая индустрия, региональное развитие, концепция развития, туристическая инфраструктура.

Marchenko O.A. THE CONCEPTUAL BASIS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF TOURISM INDUSTRY

The conceptual basis of the regional development of the tourism industry is analyzed in this article. The optimal variant is offered for Zaporizhia region, which is provided the changeless development of tourism and resorts through installation and sustentation of the balance between the preservation of natural and historical and cultural resources, due to economic interests and social needs and the development of tourism and the creation of favorable conditions for the formation of the national quality product of tourism. The effective use of the available resource potential is provided through the introduction of the complex management of tourism resources, tourism zoning, the installation of the system of the priorities both the types of tourism as territorial, the maximum level of tourism development within the definition area through the analysis of their volume, which is loaded maximum permissible on the objects of tourist visits and the marks of the impact of tourism activity on the environment.

Keywords: tourism industry, regional development, the Concept of the development, the infrastructure of tourism.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток курортно-туристичної сфери значно впливає на соціально-економічне становище кожної країни світу. Зокрема, туристичний бізнес сприяє розвитку таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господар-

ство, зв'язок, виробництво товарів народного споживання, готельний, ресторанний бізнес тощо. Вихід України на міжнародну арену як самостійної держави створює сприятливі умови для розвитку туризму. Своєю чергою, туристична діяльність є однією з найважливіших галузей економіки та невід'ємною лан-

кою в розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції у світову економіку для будь-якої держави.

Під час обґрунтування важливості обраної теми дослідження окремо слід зупинитися на регіональній зумовленості галузі туризму. Дійсно, у своєму функціонуванні та розвитку туризм спирається насамперед на природні ресурси та умови регіонів розміщення, визначні культурно-історичні, археологічні, архітектурні та інженерні об'єкти як туристичні атракції, трудові ресурси та інфраструктурне забезпечення територій. Від їх наявності та синергетичного впливу залежать спеціалізація та ефективність галузі туризму, її конкурентоспроможність та перспективи розвитку на регіональному, державному, глобальному рівнях організації та управління. Це ще раз указує на актуалізацію регіонального підходу в забезпеченні розвитку галузі туризму та обґрунтуванні механізмів удосконалення її структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Регіональними дослідженнями в галузі туристичної діяльності займаються такі науковці, як О. Любіцева, М. Костиця, І. Сміль, М. Мальська, В. Кифяк, О. Сарапіна, Л. Мармуль, Д. Стеченко. Серед публікацій зарубіжних дослідників слід відзначити роботи Дж.К. Холловея, Н. Тейлора, К. Адамса та ін. Проте багато проблем регіонального розвитку галузі на теоретичному та практичному рівнях ще потребують поглиблених досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати сучасний стан туристичної індустрії Запорізької області та обґрунтувати концептуальні засади її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною стратегічного розвитку Запорізького регіону є діяльність у курортно-рекреаційній та туристичній сферах. У Запорізькій області вдалося вибудувати єдину схему управлінської діяльності курортно-рекреаційної та туристичної сфер. Її концептуальними засадами стало поєднання відповідних напрямів діяльності щодо взаємодії з територіями області, суб'єктами курортної та туристичної галузей, громадськими організаціями національних меншин, закладами із пам'яткоохоронної та музейної роботи.

Низкою семінарів, нарад та робочих зустрічей у було забезпечено співпрацю з територіями. Від міст та районів Запорізької області отримано та узагальнено пропозиції щодо

розвитку курортно-туристичної інфраструктури, Була розроблена Концепція розвитку туризму і курортів у Запорізькій області. Підготовлений проект рішення обласної ради «Про доповнення до Програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області» з кошторисом фінансування заходів щодо розроблення та впровадження інвестиційного проекту розвитку туризму і курортів у Запорізькій області.

Разом із місцевими органами виконавчої влади було розпочато складання Реєстру закладів курортно-рекреаційної сфери. За попередніми даними, їх кількість у регіоні приблизно 550. Значну роль в організації оздоровлення та відпочинку відіграють суб'єкти туристичної діяльності регіону. На 31.12.2015 їх зареєстровано 137. Ними внесено до бюджету області 2 460,274 тис. грн., у тому числі кошти за реалізацію путівок [1].

Для координації дій при управлінні культури і туризму створено обласну науково-методичну раду з питань курортів та туризму. Її робота була спрямована на вирішення актуальних проблем курортно-туристичної галузі, подальший розвиток туристичної та екскурсійної діяльності на території області, забезпечення мешканців регіону і туристів якісними туристично-екскурсійними послугами, підвищення рівня професійної майстерності екскурсиводів, гідів-перекладачів, менеджерів із туризму.

Для подальшого розвитку курортно-туристичної інфраструктури регіону ТОВ «Запорізький експоцентр» за сприяння Департаменту культури, туризму національностей та релігій Запорізької ОДА в квітні 2016 р. було проведено щорічну Спеціалізовану міжрегіональну виставку «Відпочинок. Туризм. Курорт», на якій було продемонстровано досягнення галузі.

Райони та міста області активно сприяють туристичному розвитку краю, розуміючи, що саме цей напрям діяльності дасть змогу відкривати нові соціально-культурні об'єкти для туристів і, як результат, забезпечити створення нових робочих місць, призупинити виїзд молоді в місто тощо. На території області вперше за останні роки збільшилася кількість санаторно-курортних (оздоровчих) закладів тривалого перебування.

За збільшення загальної кількості оздоровлених збільшилася й кількість оздоровлених дітей. Так, у закладах лікування та відпочинку на території області за оздоровчий сезон 2014–2015 рр. покращили стан

здоров'я та відпочили 44,8 тис. дітей віком до 17 років, із них 35,5 тис. – до 14 років. Улітку 2016 р. в оздоровчих таборах області відпочили 115,2 тис. дітей, із них у позаміських – 60,3 тис. Особлива увага приділялася дітям, які потребують соціального захисту [1].

В останні роки спостерігається збільшення кількості оздоровлених, охоплених організованим відпочинком (у санаторних закладах і закладах відпочинку), як дорослих, так і дітей, а також громадян, які скористалися послугами туристичних організацій. Проведена робота зі створення Національного природного парку «Приазовський»: попереднє погодження включення земельних та водних ділянок до складу Національного природного парку «Приазовський» на територіях Мелітопольського, Якимівського та Приазовського районів. Ведеться робота зі створення регіональних ландшафтних парків місцевого значення «Приморський» загальною площею 2,4 тис. га та «Надбердянський степ» площею 1,5 тис. га на території Бердянського району. Проводиться робота зі створення та розширення територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого та загальнодержавного значення площею близько 1 тис. га.

Головна проблема регіонального розвитку туризму – конфлікт між багатим потенціалом історико-культурних, природно-рекреаційних ресурсів та техногенним перевантаженням регіону, внаслідок якого ресурсний потенціал не може бути максимально використаний. Основна проблема в ефективності управління – розподіл координаційних функцій між багатьма управліннями: з питань фізичної культури, спорту та туризму облдержадміністрації, Державним управлінням екології та природних ресурсів Запорізької області, управлінням із питань охорони здоров'я, освіти і науки; культури тощо.

Для Запорізького регіону пропонується оптимальний варіант, який забезпечує сталий розвиток туризму і курортів через устанавлення і підтримання рівноваги між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком туризму, а також створення сприятливих умов для формування якісного національного туристичного продукту. Ефективне використання наявного ресурсного потенціалу забезпечується через запровадження комплексного управління туристичними ресурсами, туристичне районування, встановлення системи пріоритетів як за видами туризму, так і територіальних,

максимального рівня розвитку туризму в межах визначених територій через аналіз їх обсягів, гранично припустимих навантажень на об'єкти туристичних відвідувань та оцінки впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище.

При цьому захист соціальних інтересів населення у сфері туризму і діяльності курортів забезпечується через запровадження мінімальних соціальних стандартів у туризмі. Інфраструктурний характер туризму, його безпосередній вплив на значну кількість видів економічної діяльності та якість життя населення зумовлюють необхідність устанавлення таких стандартів. Водночас наявність мінімальних соціальних стандартів у туризмі створює сприятливі передумови для розвитку соціального туризму на принципах адресної допомоги.

Упровадження оптимального варіанту створює сприятливі передумови для концентрації наявних організаційно-фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для розв'язання найгостріших проблем у сфері туризму і діяльності курортів, для розвитку найцінніших природних територій та об'єктів культурної спадщини, для забезпечення захисту економічних інтересів держави від реальних і потенційних загроз у сфері туризму на внутрішньому та міжнародних туристичних ринках.

Реалізація оптимального варіанту розвитку туризму і курортів у Запорізькій області гарантуватиме: зміцнення здоров'я та поліпшення якості життя населення, запровадження соціального туризму, поліпшення соціальної стабільності та соціальної безпеки туристів і подорожніх, захист їх прав, законних інтересів і збереження їх майна; сприяння відродженню національної культури та народних ремесел для формування національної свідомості та патріотичного виховання; збереження та відновлення унікальних природних та історико-культурних ресурсів, історичних місць, залучення інвестицій у розвиток інженерно-транспортної та комунальної інфраструктур; розроблення інвестиційного проекту розвитку туризму і курортів у регіоні в рамках програм соціально-економічного розвитку територій; розвиток міжнародного співробітництва та євроінтеграційних процесів у сфері туризму та діяльності курортів, поліпшення туристичного іміджу регіону [2].

Завдання щодо розвитку туризму та курортів у регіоні передбачають якісно новий рівень співпраці влади та громадських організацій національних меншин. Її змістом є спроба

використати набутий національно-культурними товариствами досвід щодо збереження та популяризації своєї духовної спадщини для розвитку курортно-туристичної інфраструктури регіону, прискорення інтеграційних процесів у європейську спільноту, залучення інвесторів з їх етнічних батьківщин.

Громадські організації національних меншин у місцях компактного проживання своїх етносів із числа першопоселенців на землях Півдня України (здебільшого це територія Приазов'я) долучаються до створення нових туристичних об'єктів та маршрутів. Зокрема, це можуть бути болгарські, німецькі, чеські дворики, постоялі двори, пункти харчування з асортиментом національних страв; відтворені або реконструйовані господарські будівлі (кузні, млини, рибні заводи тощо), де в обслуговуванні туристів будуть брати участь знавці народного побуту та фольклорні колективи національно-культурних товариств.

Створення цих об'єктів необхідно здійснювати паралельно з розвитком пріоритетних об'єктів загальнонаціонального значення та відтворенням пам'яток культури титульної нації. Ці ресурсні можливості етнонаціональної політики в регіоні дають змогу надати потужний імпульс розвитку внутрішнього туризму та започаткувати такий практично новий його напрям, як етнотуризм, який може стати візитівкою саме Запорізького регіону. Одними з першочергових завдань є здійснення інвентаризації курортно-туристичної інфраструктури та складання єдиного реєстру з відомостями про матеріально-технічний стан об'єктів, розроблення нових туристичних маршрутів, облаштування туристичних комплексів, об'єктів готельного бізнесу, під'їзних шляхів, пунктів громадського харчування [3].

Для ефективного збільшення курортно-туристичного потенціалу територій необхідно розробити єдиний інвестиційний проект розвитку курортно-туристичної інфраструктури регіону, що, своєю чергою, дасть можливість забезпечити залучення інвестицій у цю сферу. Завдання щодо розвитку туризму та курортів у регіоні передбачають якісно новий рівень співпраці влади та громадських організацій національних меншин. Актуальною проблемою управлінської діяльності у сфері туризму і курортів у регіоні є здійснення моніторингу інфраструктури галузі та розроблення перспективної оптимальної моделі її функціонування. Стратегічне планування у сфері туризму повинно базуватися на основі

загальної Стратегії соціально-економічного розвитку регіону [4].

У процесі поетапного реформування залучатимуться суб'єкти підприємницької діяльності, туристичні підприємства різних форм власності, проекти яких можуть вільно висуватися на участь у конкурсному відборі. Реформування санаторно-курортної галузі повинно базуватися, з одного боку, на вдосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого – на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами. Все це відображено в розробленій концепції стратегії розвитку туризму і курортів у Запорізькій області, яка спрямована на реалізацію положень Конституції України, законів України «Про курорти» та «Про туризм». Україна посідає одне з провідних місць у Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес у вітчизняних та іноземних громадян. Це повною мірою належить до ресурсних можливостей Запорізької області. Запоріжжя належить до числа небагатьох регіонів України, які мають найкращу динаміку зростання чисельності туристів, незважаючи на недостатньо розвинутому туристичну інфраструктуру. Однак нині курортно-туристична сфера регіону ще не в змозі стати стабілізуючим чинником збереження довкілля та наявної історико-культурної спадщини. До 60% її об'єктів перебуває у незадовільному стані та потребує проведення робіт із реставрації або реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань та виконання повною мірою соціально-економічної та культурно-дозвільної функцій. Метою розвитку туристично-рекреаційної сфери на період до 2020 р. є подальше зміцнення туристсько-екскурсійного і санаторно-курортного обслуговування, досягнення європейського і світового визнання якості місцевих рекреаційних ресурсів і послуг, розширення асортименту рекреаційних і туристичних послуг, створення матеріально-технічної і кадрової бази, необхідної для формування на державному та міжнародному ринках рекреаційних послуг, нарощування обсягу доходів суб'єктів господарювання обласного та державного бюджетів від туристично-екскурсійної

та санаторно-курортної діяльності, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності рекреаційної сфери та туризму області на вітчизняному та світовому ринках рекреаційних і туристичних послуг. Туристична галузь Запорізької області – складний міжгалузевий господарський механізм, адміністративно-господарська, функціональна, економічна структура якого повинна бути реформована і переведена на ринкові механізми господарювання і комплексного управління цієї сфери на рівні регіону, поєднана з конвенцією природокористування, що формується в Україні.

Для створення високорентабельної туристичної та курортної галузей області, які мають максимально задовольнити потреби населення для забезпечення на цій основі комплексного розвитку області за умови збереження природних рекреаційних, лікувальних ресурсів, територій природно-заповідного фонду, пам'яток історії та культури, розроблено Концепцію розвитку туризму. Головам райдержадміністрацій та міськвиконкомів необхідно забезпечити реалізацію Концепції розвитку туризму і курортів на відповідній території.

Висновки з цього дослідження. Встановлено, що найбільш значимою ідентифікаційною рисою галузі туризму є її регіональна структура як така, що формується з урахуванням туристичного потенціалу території роз-

міщення та визначає інші структурні складники (підприємства й організації, кластери, туристичні продукти та послуги), інтеграційні диверсифікаційні процеси, організацію та управління, впливає на рівень конкурентоспроможності, вибір стратегій завоювання туристичного ринку, підвищення прибутковості. Своєю чергою, регіональна структура галузі туризму є досить динамічною категорією, яка перебуває у стані постійної трансформації та потребує вдосконалення, у тому числі через вплив відповідних механізмів функціонування галузі та прийняття управлінських рішень.

Концептуальні засади розвитку галузі туризму та вдосконалення її структури в регіоні досліджень передбачають використання маркетингових та ресурсних стратегій вирішення поставлених завдань, інноваційно-інвестиційне забезпечення та кластеризацію, включення в механізми здійснення приватно-державного партнерства, соціальних ініціатив. Обґрунтовані подальша диверсифікація, спеціалізація та інтеграція туристичної діяльності передбачають виділення у структурі туристичного регіону курортів Бердянськ, Кирилівка та Приморськ; рекреаційних угідь тривалого й тимчасового відпочинку (Новопетрівські, Луначарські, Орловські, Радивонівські, Чкалівські, Ботієвські, Степанівські).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статистичний щорічник Запорізької області за 2015 рік / Головне управління статистики у Запорізькій області. – Запоріжжя, 2016. – 516 с.
2. Аналітичний звіт про роботу Державної служби туризму і курортів у 2015 р. // *Новости турбізнесу*. – 2016 – № 5. – С. 8–13.
3. Бойко М.Г. Ціннісно орієнтоване управління в туризмі : [монографія] / М.Г. Бойко. – К. : КНТЕУ, 2010. – 524 с.
4. Державна програма розвитку туризму в Україні на 2016–2022 рр. : Постанова № 583 від 29.04.2015.